

fontos és irodalmi élményt is bőven adó könyvet. A címlapon Hodek József neve áll, belül pedig ezt olvassuk: „Sajtó alá rendezte és irodalmilag gondozta Gergely Mihály.” Nos, az életanyag, a küzdelem és a

levonható tanulságok sokasága, ami a könyvet társadalmilag értékes tette minősíti, nyilvánvalóan Hodek Józsefé. De a művészi megvalósítás, az anyagnak valóban irodalmi értékkel emelése is társadalmi tett

ebben az esetben — s ez Gergely Mihály érdeme. Kettőjük együttműködéséből jelentős és emlékezetes könyv született. (*Kossuth Könyvkiadó 1967.*)

M. G.

II.

TÚRINÉ CSEH VIKTÓRIA ÉS KESKENYNÉ KOVÁCS VERON: CSONGRÁDI SZEGÉNYASSZONYOK

GONDOLATOK KÉT ÖNELETRAJZ OLVASÁSA KÖZBEN

1. Amíg a szem e két önéletrajzt tartalmazó könyv betűit sorakoztatja egymás mellé, úgy érzi az ember, hogy egyre nagyobb ingulatok kavarnak benne, egyre mélyebbek, egyre feszítőbbek. Egy-egy lap után mindjobban összeszorulnak a fogak, erősebben zárul ökölbe a kéz. Pedig a mondatok nyugodtak, szinte szárazak. Csak közlik a tényeket, egy-egy élet tényeszerűen kimutatható, adatható állomásait, nyomát sem mutatva azoknak az érzelmeknek, amelyek hozzájuk fűződnek. „Apámat megölik”; „A gyám eljött értünk”; „Kora reggel a legtöbb esetben ostorral vagy kötéllel ütlegelve keltek fel”; „Mégfésülködni vagy mosdani, arról szó sem lehetett, csak vasárnap”; „Az iskolában a tanító vert meg, ha hazamentem, a nagynéni vagy a fia vagy a lánya vagy a fogadott kanásza”; „A fejem ótvaros volt már vastagon”; „Hogy a férgek kipusztuljanak és begyógyuljon a var, kékköves mésszel locsolták meg a fejemet”; vagy: „Kevés volt a kenyérünk, csak egy-egy kis darabot kaptunk”; „Ott játszott a kicsi a barázdán egy kis kenyeret majszolva, azt is a föld megfektette, recsegőssé lett, amint eldobta, és újra fölvette. Végül mégis-

csak megette, mert rá volt éhezve a kenyérre”; „Az élelmezésünk nagy gondot nem okozott: édesanyám szemes kukoricát főzött, annak a levét ittuk”; „Az első pár cipőmet hétéves koromban kaptam”.

Így megy ez tovább, végig; így, ilyen mondatokból tárul föl az olvasó előtt az egész élet, fájdalmak, betegségek, megaláztatások, testi és lelki szenvedések hosszú-hosszú sora. És munka, munka és munka, mindig csak munka, betegesen is, gyötrődve is, és mégis: szegénység, riasztó szegénység.

2. Két csongrádi szegényasszony, Túríné Cseh Viktória és Keskenyné Kovács Veron életrajzát adta ki egy kötetben most a Tiszatáj—Magvető. Mindkét életrajz a harmincas években készült, meg is jelent, az egyik (egy rövidített változatban) 1937-ben, a másik 1940-ben, szerény külsővel, propagandafüzetként. Valamelyest országos hírre is szert tett; Túríné életrajzát a Nőmunkás adta ki, Keskenynéé pedig még irodalmi méltatást is kapott: Darvas József írt róla az Ország Útja című folyóiratban, 1940-ben. (Újra kiadva: Darvas József: Végig a magyar Szaharán, Bp. 1961. 40—46.) Megemléke-

zik róla a Népszava is 1940. nov. 17-én.

A két önéletírás mégis elfelejtődött, és Pásztor Emilnek köszönhetjük, hogy ismét felhívta rájuk a figyelmet Keskenynéről és életrajzáról írt dolgozatával (Tiszatáj, 1965. nov. 853—857.) A Tiszatáj—Magvető a kiadással dicséretes tettet vitt véghez, fontos feladatot teljesített. Hiszen — mint a kiadó Utószava mondja — „Túríné és Keskenyné vállalkozása... nem csekély fontosságú”. Bizonyosság erre Veres Péter levele is, amelyet Pásztor Emilhez intézett: „Szerintem ezek az írások — több is van ilyen az országban — a legértékesebb dokumentumok a forradalmat megelőző korszakból. Többet érnek, mint akármennyi politikai deklaráció. Ezekből lehet majd látni, hogy miért kellett a forradalomnak jönni. És ezekből látszik, hogy mennyire magára volt hagyatva ez a nép a XIX. század végén és a XX. század elején.” (Utószó, 409.)

3. A két önéletírás félig-meddig tudatlan, iskolázatlan parasztasszonyok munkája. Túríné ugyan olvasottabb, szélesebb látókörű, mozgalmi munkája révén jobban eligazodik a világban, de az írás neki sem tanult mestersége. Kes-

kenyné pedig szinte teljesen iskolázatlan; mint írja: „Nem tudom, meddig jártam iskolába, de arra emlékszem, hogy a z betűt tanultuk akkor nap, mikor engem hazahívtak. Azontúl többet sohasem tettem be a lábam az iskolába.”

Ezért is megható maga a vállalkozás is, a vállalkozók erkölcsi nagysága is: ezernyi szenvedés, gond, a fárasztó napi munka, rendőrségi és csendőrségi zaklatás mellett, mindezek ellenére tollat fogni, leírni életüket, hogy mások olvashassák, hogy mások tanuljanak belőle, hogy mások tegyenek érte, hogy az ő sorsuk már ne ilyen legyen, hanem szebb, jobb, emberibb. Írni azért, hogy a következő nemzedékek megismerjék anyáik, nagyanyáik életét, ne csak „csinált könyvekből”, hanem maguktól az akkori élektől, közvetlenül, egyszerűen, őszintén. Igaz, nem biztos, hogy Túrinné és Keskenyné akkor mindezt tudatosan így látták, így akarták. De tették, amiről úgy érezték: tenni kell.

4. Írásuk nem a szorosan vett irodalom, de mélyebb értelemben mégis az. Az irodalom ősidejére emlékeztek, amikor még nem vált szét népköltészet és műköltészet, az egységes irodalom korára, a mesékre, mondákra, dalokra; népi történetekre, amelyekből az irodalom kisariadt. Nem, nem tartalmukban mesék, tartalmukban éppen ellenpontjai a mesének, de mégis, a nép vágyait, törekvéseit szólatatják meg a szenvedésekkel teli élet leírása közben. A mód, ahogyan mondanivalójukat elmondják, irodalmi, az ősbibb értelemben. Ha éles szemmel, jó füllel olvassuk és hallgatjuk ezeket az életrajzokat, mélyről jövő szépségekre bukkanunk bennük, a népi gondolkodás, előadásmód és nyelv szépségeire.

Az iskolázottabb, a földmunkás- és a nőmozgalomban aktívan részt vevő Túrinné írásán erősebben érezni a mozgalmi anyag olvasásának hatását, mondatait igyekeznek kerekre, jól megformálni, többször használ a mozgalmi nyelvből, újságnyelvből származó szavakat, fordulatokat, kifejezéseket, sémákat. Kicsit talán mintha az is benne a törekvése, hogy ne csongrádian, ne a Nagyréten dolgozó vagy a kubikra járó emberek nyelvét használja, ő tudatosabban nagyobb közönséghez akar szólani, és izes, tájhoz kötött nyelve (és észjárása is) kissé elszintelenedik. A csongrádi nyelvi, gondolkodásbeli kötöttségekből ki akar törni, de még nem jutott el arra, a szintre, hogy íróként visszataláljon a szülőföldjébe, hogy megtalálja a maga egyénit, a szűkebb környezetből táplálkozó hangját. De az itt-ott szándékos szűrkítésen át-átör valami szífnesség, a csongrádi táj íze, zamata. Egy-egy mondatának természetességét, báját, gondolatgazdagságát nagy író is elfogadhatná: „Sem ruházkodásra, sem kosztra nem telik. Pedig én is olyan szorgalmasan, sőt még fokozottabb szorgalommal végzem a munkám, mint azelőtt, amíg az adósság nem reggelizett, ebédelt, vacsorázott, és egy ágyban nem aludt velem” — írja szegénységükről, eladósodásukról. Néhol egy-egy szólás, közmondás is élénkíti stílusát. Megcsodálhatjuk szellemének elevenességét, természetes humorát is. A rendőrségen történt vallatásáról, meghurcoltatásáról írja: „Értem jöttek. Észrevették, hogy Palival diskurálok.

— Seholy sincs jó helye ennek a főbűnösnek, minden alkalmat fölhasznál, hogy összebeszéljen a többivel.

— Valóban — mondtam.

— Ásóra, kapára, mert gyök van a határba. Ha én főbűnös vagyok, akkor Csongrád népe a csend és a rend óreivel együtt nyugodtán alhat.”

Keskenyné stílusa sokkal kiforrottabb, itt-ott ügyetlenebb, de természetesebb. Van benne naiv báj, nyelve egyszerű, izes, jellegzetesen csongrádi. Használ néhány csongrádi tájszót is (*karasolni*; az *ég zeng*), ezeket gyakran meg is magyarítja (vagy ő, vagy más valaki, esetleg Túrinné, aki lemásolta Keskenyné írását, és meg is igazgatta egy kicsit). Pásztor Emil Keskenyné nyelvén és stílusának szemléletességéről szólva már említett írásában idéz is két részletet. A cselédek kenyéréről írja Keskenyné: „Sült is abból olyan *árvakenyér*, hogy kifelé forgott a szánkából, nem befelé.” A szakadatlan, nehéz munkáról pedig ezt: „Mikor permetezni kellett, felvettük a permetezőgépet, és hat hétig a hátunkon hordoztuk még éjjel álmunkban is...”

Idekívánkozik még — hogy tömörítőkézségéből, nyelvi erejéből (és egyúttal a szegények sorsáról is) kis ízelítőt kapjunk — ez a részlet is:

„Gyerekek születtek és meghaltak, minden gyerek költséggel járt, akár megmaradt, akár meghalt. Sajnálta, siratta anyám, ha meghalt a gyerek. Sokat dolgozott, mert édesapám nem bírt eleget tenni egyedül. Ha kisebb volt a gyerek, bezárta a szobába, ha nagyobb volt, vitte, húztavonta magával. Egész nyáron korán kelt, későn feködött, de azért ránk mindig délben került a sor. Déli pihenés helyett fürdetett és fésült bennünket. Ruháinkat esős időben varrta meg, mert jó időben föld-deken kellett dolgoznia. Letette a gyereket a barázdára, az ott vagy együtt da-

lolt a madarakkal, vagy lálesetek, aztán ismét szegénység, nyomor és munka. És mert nők: még fokozottabb megalázás, kiszolgáltatottság, szinte állati lét. Millió asszony élt így (Darvas József írja a Végig a magyar Szaharán c. kötetben: „...csak a neveket kellene megváltoztatni s az évszámokat meg néhány körülszenvedés, betegségek, ha-

ményt, és bármelyik pa-

rasztaasszony elvállalhatná a magáénak”). Éppen ezért megrázó olvasmány ez a két önéletrás, indulatokat kavarázó dokumentum. És mementó is, örök időkre. Emlékeztet arra, hogy mi már éljünk, élni tudjunk. Napfényben, derűsen, emberhez illő módon. (Tiszatáj—Magvető 1967.)

VÉGH JÓZSEF MIHÁLY

SINKA ISTVÁN: MESTEREK UCCÁJA

Hosszú hallgatás után viszonylag gyors egymásutánban (a *Végy karórára, idő* 1964-ben látott napvilágot) immár második verseskötete jelenik meg Sinka Istvánnak, ez utóbbi nyilván tisztelgésné a költő 70. születésnapjára.

A most megjelent kötet két részre tagolódik. A *Kondul a harangvirág* című ciklusban negyvenöt verset kapunk az újabb terméskötetből, a zöm azonban a kötet címét is adó hosszabb elbeszélő költemény.

A hajdani zord képek e versekben szelídebbek már, a kegyetlen emlékek béklyói nem szorítanak úgy, mint korábban, olykor szinte idillé enyhülnek. Nemegyszer szemére vetették Sinkának irracionális magatartását. E kötetben nyoma is alig kísért már, többé-kevésbé szabályosan képzett térben mozog a költő.

A múlt alszik, nagyon álmos.

[A fák alatt

régen, régen ellobbant ősök

sárga csontjai szundikálnak.

Ő áll csak őrt s figyel, hogy „hallgat a távoli élet”.

A recept szerinti balladai fordulatoság, ha még oly hangulatos is, negyvenötven vers után fáraszt. Ezt a lineázást oldotta föl a költő, úgy mégis, hogy szépsége, varázsa e költszettek mit sem csorbult. Az egykori vész-tői „fekete bojtárnak” meg kellett a maga kálváriáját járnia ahhoz, hogy tökéletesüljön zeneszekerénye. „Sírba

öregíti sorsa”, de nem baj, ha a természet nézzük, hisz „Ezekiel lett Babilonban” — ahogy mondja. Németh László 1943-ban azt írta Sinkáról: „Agy óta nem volt költőnk, akiben oly mély távoli dallamok jártak vissza.” Amit az idő múlása ezen az indításon érlelhetett, tökéletesíthetett, azt kapjuk most itt. Legalábbis annak egy részét.

A klasszikus költői műfajok tünően siránkozóznak bizonyára őszinte örömmel, hogy egy teljes szépségében pompázó hatalmas elbeszélő, leíró költeményt kap e kötetben, a *Mesterek uccáját*, egy örökre letűnt világ, egy szörnyű vegetáció ábrázolását. E világot legfeljebb az mentheti, hogy volt annál alacsonyabb rétegződése is ebben az országban.

Vigasztalan, szomorú sikátorba visz bennünket a költő, hogy megismerjük a nyomor fokozatait. Voltaképpen „cselekmény” nincs is e hatalmas epikus költeményben, csak arcok, profilok föllebbentése, a hozzájuk tartozó sorsok rajzával. De ez bőségesen kárpótol az események elmaradásáért.

E mestereknek egyetlen vigaszuk, mi osztályrészüln jut, műhelyük, mely „vár, olyan erőd, hol meghúzódhat az ember”. Gyakorlatilag — s erre bizonyosság véges-végig e költemény — nyomorúságok védelme, vára a műhely.

Elsőnek a kovácsmesterhez, majd a kerékgyártóhoz kukkantunk be; mindketten elvágódhatnak innen, de nem tudják, hogy fogjanak hozzá, az ismeretlen világ még (több) veszélyekkel teli. Az asztalos következik, ki „ha menyasszonyi ágat csinál, arca megszépül, csendesen mosolyog, lágyan tapint, de a vágyak nem jönnek már”. Vele szemben a csizmadia foltozza a lábbeliket, s a talpból „mint ócska fogsor vicso-rognak rá a faszegek”. A kosárfonó „püpos kisember”, ő a sikátor forra-